

גילוי חיבה

למה ועד כמה - האור הביתי מול כוח המשיכה של הרחוב

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים 📄

פרק א - שתי הקדמות לפני שמתחילים

למה דוגמאות קיצוניות - אי אפשר להעתיק בית של מישהו אחר

פרק ב - כוחו של הרחוב

תענוג בלי תירוצים - הילד רואה יותר משאנחנו חושבים - "וולבו" - כשהעניים נצצות מהשכן

פרק ג - עולמו האגוצנטרי של הילד

כל רעש מכונן אליו - כשההורים "רבים עליו"

פרק ד - המכתב שאי אפשר לשכוח

"אני לא מאמין שאבא אוהב אותי" - שני עובדות שאין להן ערעור

פרק ה - גילוי אהבה זה לא פינוק

המכונה שהתנפצה - אנשים רעבים קונים יותר

פרק ו - שלושת הרגעים הקריטיים ביום

עשר הדקות האחרונות - היציאה מהבית והחזרה אליו

שתי הקדמות לפני שמתחילים

בפרק זה: לפני שניגע בנושא הרגיש של גילוי אהבה, שתי הבהרות הכרחיות: למה משתמשים דווקא בדוגמאות קיצוניות מעולם הנוער שנשר, ולמה אי אפשר להעתיק שום גישה חינוכית - אפילו זו של גדולי ישראל - בלי להתאים אותה לבית ולדור שלנו.

למה דוגמאות קיצוניות

כשרוצים להוכיח שהתנהגות מסוימת גורמת לתוצאות מסוימות, קשה מאוד להצביע על קשר ברור בין סיבה לתוצאה - חוץ ממקרים קיצוניים. רק שם, בדוגמאות החריפות, רואים בבירור מה קורה כשמשהו חסר. אבל המסקנה שיוצאת מהדוגמה הקיצונית - נכונה גם במקרים הרגילים, גם כשאנחנו רואים את התוצאה באופן מיידי. לכן, לאורך המאמר הזה, נשתמש רבות בדוגמאות מעולמם של נערים שנשרו מהבית אל הרחוב. לא מפני שזו הבעיה היחידה - אלא מפני שרק שם, בקיצוניות, מתגלה בבירור מה קורה כשחסר משהו יסודי בבית.

אי אפשר להעתיק בית של מישהו אחר

יש מי שמצדיק יחס קר כלפי ילדיו בטענה ש"שמעתי שגם החפץ חיים לא חיבק ולא נישק את ילדיו". זו טעות יסודית. גם אם העדות נכונה - ואנחנו יודעים בוודאות שהיא נכונה - הבית של החפץ חיים היה שונה לגמרי מהבתים שלנו, מבחינת הדור, הסביבה, והאווירה שסבבה את הילדים מחוץ לבית. אי אפשר להעתיק פרט בודד מבית אחר בלי להעתיק את כל המבנה שסביבו.

מי שהצדיק כך את התנהגותו, בעוד ששני בניו היו משוכנעים שהוא שונא אותם, לא באמת נהג כך "בגלל החפץ חיים". כששאלתי אותו האם קרה שצעק על ילדיו מתוך כעס לא ענייני - השיב שקרה הרבה. שאלתי: "והחפץ חיים, לדעתך, גם הכה את ילדיו כשלא היה צודק?" - "לא", השיב. "זה בדיוק ההבדל", אמרתי לו. "נקטת בעשרות פעולות שנתנו לילדים סיבה אמיתית לחשוב שאינך אוהב אותם. חיבוק ונשיקה אחת לא היו מתקנים את זה - וגם לא היו הורסים כלום אם היו קיימים".

הכלל הוא: אין הלכה בשולחן ערוך הקובעת שרק חיבוק או רק נשיקה מבטאים אהבה. יש דרכים שונות, לפי הדור והבית. אבל אין הלכה שקובעת גם את ההפך - שאסור לגלות אהבה בדרכים בוטות. וכפי שנראה בהמשך, בדור שלנו, עם כל מה שהילד סופג מהרחוב, גילוי אהבה מפורש הוא כבר לא מותרות - הוא הכרח.

בפרק זה: אווירת "תענוג בשביל תענוג" ששולטת ברחוב של היום, ולמה היא חודרת גם לרחוב שלנו הרבה יותר משנדמה לנו. נכיר את עדותם של נערים שנשרו על מה שבאמת משך אותם - וסיפור על ילד שהתרגש יותר מקרמיקה חדשה מאשר מספרים.

תענוג בלי תירוצים

חז"ל אמרו שלא עבדו ישראל עבודה זרה אלא כדי להתיר להם עריות - כלומר, גם החטא הקדום ביותר נזקק לתירוץ אידיאולוגי. אבל אווירת הרחוב של היום כבר לא זקוקה אפילו לתירוצים: "אכול ושתה, כי מחר נמות" - תענוג בשביל תענוג, בלי שום עטיפה. וגם אם ברחוב החרדי עוטפים את זה בהכשרים ובסממנים דתיים, ביסודם של דברים כמעט ולא השתנה כלום. הבולמוס של קניות, הרכושנות, התחושה של "מה אני מפסיד" למראה חלונות ראווה - כל אלה חדרו גם אלינו.

כל ילד, כל נער, עובר בכל יום שטיפת מוח מתמדת: ברחוב הוא רואה זקנים בעלי הופעה מכובדת רודפים אחר קניות ומבצעים - לא במילים, אלא בהתנהגות בפועל. ואז הוא מגיע לחדר או לבית הספר, ושם מסבירים לו שצריך לוותר, להסתפק במועט, לא לרדוף הנאה. הילד לא מתווכח על כך במילים - אבל הוא חש את הסתירה חדות בהרבה ממה שההורים חושבים.

הילד רואה יותר משאנחנו חושבים

כשהורים שואלים "עד כמה הילד שלי מבין?", התשובה תמיד אותה תשובה: קצת יותר ממה שאתם חושבים. ואחרי שלוקחים את זה בחשבון - עדיין קצת יותר. הילד תמיד חש, מרגיש, לפני שהוא יודע להסביר במילים. וכשהוא כבר יודע להסביר - זה כבר גיל ההתבגרות, וכבר מאוחר.

"אף פעם לא ראיתי את אבא מלטף ספר, רק מלטף קרמיקה"

ביקרתי פעם, לצערי, נער בבית מעצר - בחור מבית מעולה, אבא בעל תפקיד רבני חשוב. בשיחתנו הוא אמר לי: "אתה לא צריך להגיד לי שיחות על חשיבות לימוד התורה - אני יכול למכור לך שקית שלמה של שיחות ששמעתי בבית. אני לא בטוח שיש בעולם מישהו ששמע מה ששמעתי". ואז הוסיף: "אבל זה היה הכל מילים".

הוא סיפר: "כשהייתי בן שש עשתה המשפחה שלנו שיפוץ בבית. חודשים הבית חי סביב הקרמיקה - איזו קרמיקה לבחור, שני מטבחים, אחד לפסח ואחד לכל השנה. הכל, כמובן, 'לשם שמיים'. הייתי רואה את אבא חוזר הביתה, ואף פעם לא ראיתי אותו מלטף ספר - אבל ראיתי אותו מחליק את הקרמיקה ומנקה אותה". הוא סיכם: "אפשר להגיד הרבה שיחות. אבל המציאות אמרה לי ההפך".

נער אחר, מסגנון אחר, סיפר לי: "כשהמורה שלי דיבר על לימוד תורה וערכים רוחניים - שפתיים דיבר. אבל כשהשכן קנה מכונית חדשה - העיניים שלו נצצו בפעם הראשונה". דוגמאות קיצוניות אלה אינן באות לזעזע - הן ממחישות בבירור מה שקורה, במידה זו או אחרת, גם בבתים רגילים.

מה קורה כשילד נמשך לרחוב

יש שלבים בהמשכות לרחוב. כבר בגיל צעיר, אפילו לפני בר או בת מצווה, אפשר להבחין שילד נהנה "לשוט" ברחוב סתם. זהו כבר פנס אדום - אזהרה חמורה, גם אם קשה לקבוע כלל אצבע מדויק. השאלה הגדולה תמיד היא אותה שאלה: מה מושך את הילד? מה חסר לו בבית שגורם לו להימשך החוצה?

כשקבוצת נושרים נשאלה ישירות "מה עלינו לעשות כדי שלילדינו לא יקרה מה שקרה לכם?", אחד מהם השיב לרב: "אצלך זה לא יקרה - כי אני הייתי אצלך בבית וראיתי איך אתה מתנהג עם הילדים שלך. אתה מחבק אותם, מנשק אותם, לא מתבייש אפילו לשחק איתם. בבית כזה זה לא יקרה". שאלתי את השאר אם הם מסכימים - ואחד מהם השיב בחריפות: "הבעיה לא הייתה שהרגשנו שלא אוהבים אותנו. הרגשנו ששונאים אותנו".

בפרק זה: יסוד פסיכולוגי-חינוכי חשוב: עד גיל חמש-שש, הילד תופס את העולם כולו דרך עצמו בלבד. נבין למה זה אומר שגילוי אהבה עקבי איננו "מותרות" אלא אוויר לנשימה.

כל רעש מכון אליו

מרגע לידתו ועד סביבות גיל חמש-שש, תפיסת עולמו של הילד היא אגוצנטרית: הוא במרכז. הוא אינו תופס באמת שקיים עולם מחוץ לו שאינו מתייחס אליו. כשהילד הקטן שומע רעש בחוץ, הוא בטוח שהרעש הזה מכון אליו - להפחיד אותו, או להצחיק אותו. הוא לא תופס, למשל, שיש קשר בין אבא לאמא שאינו תלוי בו - הוא תופס רק ש"אבא קשור אליי" ו"אמא קשורה אליי".

מכאן ניתן להבין תופעה מוכרת: ילדים בני שלוש-ארבע שמתחילים "לנדנד" בכל פעם שההורים מדברים ביניהם. זה אינו סתם נודניקות. זה הרגע שבו הילד מתחיל לתפוס - לא במילים, אלא בתחושה - שאבא ואמא יכולים להיות לחוד, בלי שהוא בתמונה. זו הפעם הראשונה שהוא חש את הפחד הבסיסי מכולם: הפחד מהעדר קיום, מכך שהעולם יכול להתקיים בלעדיו.

כשההורים "רבים עליו"

כשילד מתוח חוזר הביתה, וההורה נראה זעוף - בגלל המנהל בעבודה, בגלל לחץ הפרנסה, בגלל כל מה שאין צורך לפרט - הילד, מתוך תפיסתו האגוצנטרית, קולט את זה כמכון אליו. גם אם ההורה מחבק אותו שלוש פעמים ביום לפי "מרשם רפואי" מדויק, אם רוב שעות היום הבית מתנהל במתח - הילד מרגיש שהוא הסיבה למתח, שהוא המוקד לכעס. זה יסוד הבעיה שלנו: לא ההיעדר המוחלט של אהבה, אלא הפער בין רוב שעות היום, שמתנהלות באופן אימפולסיבי ומתוח, לבין רגעי החיבה המדודים.

לכן לא ניתן להסתפק עוד, כפי שאולי אפשר היה בעבר, במעט מאוד גילויי אהבה. גילוי אהבה ישיר, ברור, בוטה - הוא התרופה שאנחנו נותנים כנגד מה שאנחנו עושים, בלי כוונה, כל היום.

המכתב שאי אפשר לשכוח

בפרק זה: מכתב אמיתי, קשה, ששלח נער שברח מביתו - שממחיש כמו שום דבר אחר את הפער בין מה שהורה חושב שהוא משדר, לבין מה שהילד קולט בפועל.

"אני לא מאמין שאבא אוהב אותי"

נער שברח מביתו כתב לי פעם מכתב, ואני מביא אותו כמעט כלשוננו, כי שום ניסוח שלי לא ישווה לכוחו של הדבר בשפתו שלו:

מכתבו של נער

"אני לא מאמין למה שאבא שלי כתב לי, שהוא אוהב אותי... אני לא טיפש, אני מבין שאתה אמרת לו שיכתוב לי כך. זה לא יכול להיות שכל השנים הוא לא אהב אותי ופתאום כן, רק בגלל שברחתי והוא רוצה שאחזור הביתה, בגלל הבושה. רק כשהייתי מביא לו כבוד או ציונים טובים, או עוזר לו הרבה, רק אז הוא היה מחייך אליי. פעם או פעמיים הוא אפילו חיבק אותי. אבל רוב הזמן הוא היה מתנהג כאילו אני סתם מישהו, לא הבן שלו.

כשהייתי הולך לדודה שלי, למרות שהם לא כל כך דתיים, הוא היה מתעצבן ומרביץ לי. אבל דווקא הלכתי, כי הדודה תמיד הייתה מחייכת אליי. רק פותח את הדלת - כבר הייתה מחייכת, שמחה שבאתי, מחבקת אותי, בלי שעשיתי שום דבר טוב בשביל זה. פעם אמרתי לאמא שלי שאני בוכה כי לאף אחד לא אכפת ממני, והלוואי שאני אמות, ואז לפחות הם יבכו ויצטערו. אבא קרא לי ואמר שאם אני רוצה שהוא יאהב אותי - שאהיה תמיד בסדר.

אבל לא יכולתי להיות כל הזמן בסדר, וגם לפחד כל הזמן שאם אני לא בסדר לא יאהבו אותי. אפילו כשהייתי בסדר, והוא חיבק אותי ונתן לי דברים - לא האמנתי שהוא באמת אוהב אותי. ראיתי אצל החברים שלי ואצל הדודה שלי, שאם אוהבים מישהו - הוא לא צריך כל הזמן להיות צדיק בשביל זה. אני לא רוצה להעליב אותך, אבל אני לא מאמין שאבא באמת בכה כמו שאמרת לי. אני לא חושב שיש לו נשמה לבכות. ואפילו אם כן, זה לא בגלל שהוא מתגעגע - רק כי יש לו בושות".

שני עובדות שאין להן ערעור

מכתב כזה מלמד באופן חד ומזעזע מה באמת מושך נערים לרחוב: הצורך הנפשי הבסיסי ביותר של כל אדם - להיות אהוב, מקובל ורצוי, בלי שום תנאי. אף אחד מאיתנו לא היה יכול לחיות, אילו ידע שאוהבים אותו רק "אם הוא בסדר". ברחוב, לעומת זאת, יש חברה שתקבל אותו כמות שהוא, בלי שום דרישה - חוץ מדרישה אחת: אל תהיה בסדר.

שתי עובדות תומכות בכך שאין להן ערעור: ראשית, כמעט כל הנושרים שאני מכיר - ומרוב הצער אני מכיר הרבה - הגיעו מבתי שבהם, באופן יחסי, האווירה של חום ואהבה הייתה חסרה. שנית, רוב מוחלט של הנושרים תולים את סיבת הנשירה שלהם בדיוק בכך. והעובדה השלישית, החשובה מכולן: המטפלים היחידים שהצליחו במידה כלשהי לעזור לנערים אלה, היו דווקא אלה שהצליחו להעניק להם חום ואהבה - ולא שום דבר אחר.

גילוי אהבה זה לא פינוק

בפרק זה: ההבדל היסודי בין פינוק (ויתור על גבולות) לבין גילוי אהבה (חום ללא תנאי) - שני דברים שונים לגמרי, שהורים רבים מבבלבלים ביניהם במחיר יקר. סיפור על אב שכמעט הרס את בנו בטעות - ותיקן אותה ברגע האחרון.

המכונה שהתנפצה

יש הורים שנמנעים מגילוי אהבה בטענה "אני לא רוצה לפנק את הילד". זו טעות חמורה. פינוק פירושו להיכנע לכל שגינות הילד, לוותר על דרישות ואתגרים - זה קשור למשמעת, לא לאהבה. לתת לילד חום ואהבה ללא גבול וללא תנאי - זה בדיוק ההפך מפינוק. שום הורה לא מעלה בדעתו לתת לילד אוכל רק אם הוא "בסדר". התניית האהבה בהתנהגות טובה אינה חינוך - היא סוג של התעללות, גם אם היא נעשית מתוך כוונה טובה.

"אתה חושב שאני לא אוהב אותך בגלל שהמכונה נשברה"

אב אחד הזהיר את בנו שוב ושוב שלא ייגע במכונת הכתיבה החשמלית היקרה שלו. הילד, כדרכם של ילדים, נגע בה בכל פעם שאבא לא היה בבית. יום אחד, בדיוק כשהילד החזיק אותה ביד, חזר האב הביתה מוקדם מהצפוי - וראה את המכונה מתנפצת על הרצפה. הוא ניגש לילד בצעד מהיר, מוכן להעניש. אבל אז ראה את פני הילד - חיוור כמו הקיר, רועד כולו, ומביט בו כאילו הוא אויב שבא להורגו.

המבט הזה עצר אותו. הוא נשם עמוק, ניגש, שם יד על כתפו ואמר בקול נמוך: "תשמע אותי בשקט. אתה לא שומע בקולי - זה מציק לי. שהמכונה נשברה - זה עולה כסף, זה מציק לי. אבל הרבה יותר מזה מציק לי, שאתה חושב שאני לא אוהב אותך בגלל שהיא נשברה. במבט שלך אני רואה שאתה חושב שאני לא אוהב אותך".

הילד קרס על הרצפה, החל לצרוח: "לא נכון, אתה לא אוהב אותי, אתה אוהב רק את התינוק!" - ופרץ בבכי היסטרי, ראשון מסוגו מזה שנים. אותה התפרצות הייתה, כפי שהתברר, שחרור של סתירה פנימית עמוקה: פתאום הילד ראה משהו שסתר את מה שהוא האמין בו שנים. אחרי אותה התפרצות, לא היה עוד צורך בשום תוכחה.

אנשים רעבים קונים יותר

רשת קניונים גדולה בארצות הברית רצתה להגביר מכירות, וחילקה ארוחות חינם לכל מי שנכנס. תנועת הקונים אכן גדלה בחמישים אחוז - אבל, להפתעת כולם, הקניות לא עלו, אלא ירדו. מחקר שנעשה בעקבות התופעה גילה סוד פסיכולוגי בסיסי: אנשים רעבים קונים יותר, אנשים שבעים קונים פחות. מי שמרגיש חסר - מחפש למלא את החסר, גם בדרך לא קשורה. מי שמרגיש שבע ומלא - לא צריך "לפצות" את עצמו.

אותו עיקרון פועל אצל ילדים: ילד שמרגיש רגשית "רעב" - חסר לו חום ואהבה - מחפש פיצוי בתחום אחר, לרוב החומרי: ממתקים, צעצועים, חפצים. הורים שאינם מסוגלים, מסיבות שונות, להעניק חום ואהבה, מנסים לפעמים לכפר על כך במתנות: "אני אוהב אותך, קח שוקולד". בכך הם לא רק מחמיצים את הבעיה - הם מלמדים את הילד לחפש פיצוי בתחום החומרי, ומחנכים אותו, בעל כורחם, לאותו כיוון בדיוק.

שלושת הרגעים הקריטיים ביום

בפרק זה: החלק המעשי: שלושה רגעים ביום שבהם, בהשקעה מינימלית, אפשר להשפיע יותר מכל מה שנעשה בשאר היום. כולל סיפור על ראש ישיבה זקן שלימד מלמד איך לקבל ילד שחזר הביתה אחרי יום קשה.

עשר הדקות האחרונות

הזמן הראשון והחשוב ביותר: עשר הדקות שלפני שהילד הולך לישון. חשוב לחסל את כל החשבונות - גם אם הם מוצדקים - ולתת לילד להירדם מתוך שלוה. שיר, ליטוף, מילה טובה. במשך הלילה, כל מה שהיה בדקות האחרונות של היום מתנפח בדמיונו של הילד לממדים בלתי נתפסים. ילד שהולך לישון מתוך מתח, מפחד מעונש למחר - זו פגיעה קשה, גם אם היא לא מכוונת. זה עניין של הרגל, לא של הרגשה רגעית - אפשר לקבוע את זה כהרגל קבוע, גם כשקשה.

היציאה מהבית והחזרה אליו

הזמן השני: הבוקר, רגע היציאה מהבית. יש הבדל עצום בין יציאה מתוך צעקות ולחץ, לבין יציאה מתוך מילה טובה, חיוך, אפילו בדיחה - גם כשיש לחץ אמיתי של זמן. הזמן השלישי: החזרה הביתה בסוף היום. ילד שחוזר עם שיעורי בית, עם מתח, עם כעס - זה בדיוק הרגע שבו הוא הכי זקוק לקבלת פנים חמה, לא לתוכחה מיידית.

"ראש הכולל מקבל אותך בשלום - למה שהילד שלך יקבל פחות?"

מלמד אחד סיפר שהתקשה מאוד עם בנו שהתחיל לנשור מהלימודים. אחד מגדולי הדור שאל אותו: "מה אתה עושה כשהבן שלך חוזר הביתה?" השיב המלמד: "אני שואל אותו מה למדתם, מה עשיתם, אני מברר". שאל אותו הרב: "אתה עצמך למדת בכולל?" - "כן". "וכשאתה יוצא מהכולל, ראש הכולל שואל אותך בפתח: מה למדת היום, נשאת בכולל או עזבת?" המלמד גיחך: "ודאי שלא, הוא רק אומר לי שלום".

"אז מדוע", המשיך הרב, "אתה מתייחס לבן שלך אחרת? כיוון שאין לו לאן לברוח - לא מעניין אותך מה הוא למד, לא מעניין אותך מה הוא עשה, אתה חוקר אותו כאילו הוא נאשם". החכם ההוא סיכם: הילד חוזר הביתה כשהוא כבר מצפה ומדמיין איך יקבלו אותו. אם ברגעים האלה - ביציאה, בחזרה, ולפני השינה - מצליחים לתת לו קבלת פנים חמה ורגועה, נעשה עיקר ההשתדלות. השאר - להתפלל.

מקורות ומראי מקומות

1. המכתב המובא בפרק ד - מכתב אמיתי ששלח נער שברח מביתו, הובא כמעט כלשוננו כפי שהוקרא בשיעור, בהשמטת פרטים מזהים.
2. הממצא הפסיכולוגי "אנשים רעבים קונים יותר, אנשים שבעים קונים פחות" - מתוך מחקר עסקי-פסיכולוגי שנערך בעקבות מבצע מכירות ברשת קניונים בארצות הברית, כפי שהובא בשיעור.
3. שיחתו של הרב עם קבוצת נערים שנשרו מבתיהם, וכן שאר הסיפורים והעדות בפרק זה - מניסיונו האישי והמקצועי של הרב מגיד השיעור.
4. היסוד הפסיכולוגי-חינוכי בדבר תפיסת העולם האגוצנטרית של הילד עד גיל חמש-שש - מובא בשיעור כידע מקצועי מקובל בתחום החינוך.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐